

Ezzel az állásponttal szemben az vetődött fel a vitában, hogy a munka-intenzitás ilyenfajta bekapcsolása új értelmezést ad a reálbér fogalmának és egyúttal azt számszerűen kifejezhetetlenné teszi.

★

A konferencia befejeztével a közgazdasági intézetek küldöttei megbeszélésre jöttek össze, hogy az intézetek közti jobb együttműködésről tárgyaljanak. A tárgyalás középpontjában

az intézetek közti cikk- és folyóiratcsere, általában a kölcsönös tájékoztatás kérdése állott. Ezzel kapcsolatban az értekezlet különböző határozatokat hozott az együttműködés további javítása végett.

Az intézetek közti megbeszélés eredményeiben igen gazdag és hasznos tanácskozás volt. Lehetővé tette az egyes intézetek munkájának alapos megismerését és a tapasztalatok kölcsönös kicserélését.

Halász István

Nyugat-Németország közgazdasági problémáiról (A Wirtschaftswissenschaft különszáma)

A múlt év végén a Wirtschaftswissenschaft, a Német Demokratikus Köztársaság vezető elméleti közgazdasági folyóirata Nyugat-Németország közgazdasági problémáival foglalkozó különszámot adott ki.

A német imperializmus feltámadása

Siegbert Kahn nemzeti-díjas professzor, a Német Közgazdasági Intézet igazgatója „A feltámadt német imperializmus” címmel írt cikket. A cikk bevezetőben rámutat: a hitleri német imperializmus szétzúzása után Nyugat-Németország választhatott az imperializmus teljes megsemmisítése vagy visszaállítása közt. Nyugat-Németország a második útra lépett — írja a cikk — s ma már elmondhatjuk: a német imperializmus gazdasági hatalma helyreállt.

Kahn ezután részletesen elemzi a Nyugat-Németországban végbement folyamatokat. Kibontakozott a tőke és a termelés nagyarányú koncentrációja. Már 1952-ben 792 vállalat — az összes iparvállalatoknak alig 1 százaléka — összpontosította a munkaerő 34,1 százalékát és a termelés 35,3 százalékát. Különösen erős a koncentráció a döntő iparágakban. A szénbányászatban a vállalatok 26,3 százaléka adja a termelés 86,9 százalékát, a

vegyiparban a vállalatok 1,1 százaléka az össztermelés 51,4 százalékát. A személygépkocsi-gyártás csaknem kétharmadát a két legnagyobb vállalat: a Volkswagen Gmbh és az Opel adja. Hatalmasan megerősödtek a nagy kohászati konszernek, a hitleri rablőháború fő haszonélvezői. Ezek a trösztök — s velük a hírhedt I. G. Farbenindustrie is — most ugyan más cégnevek alatt szerepelnek, de lényegükben nem változtak, csak hatalmuk nagyobb, mint valaha. A monopolizálódás folyamatában nagy szerep hárul a nagybankokra. A nagybankok igazgatói ugyanúgy ott ülnek az ipari monopóliumok igazgatótanácsaiban, mint régen; a nagy ipari monopolisták pedig ismét birtokolják a nagybankok fontos posztjait. Nyolcvan-száz vezető bank- és ipari mágnás osztja fel egymás között azt az 1500 legfontosabb pozíciót, amelyből uralkodni lehet az egész nyugatnémet gazdaságon.

A monopoltőkések kíméletlen hajszát folytatnak a maximális profitért. Fokozódik a munkásosztály kizsákmányolása; a tőkésék mind nagyobb munkateljesítményt préselnek ki a munkásból. Növekszenek az adóterhek. A bérből közvetlenül levont kereseti adó összege például 1950 és 1954 között 115 százalékkal nőtt. A

dolgozók kifosztásának fontos eszköze az áremelés. Az élelmiszerárak a hivatalos nyugatnémet adatok szerint négy év alatt 20 százalékkal nőttek. Mindezt csak részben ellensúlyozza a bérek némi emelkedése.

A monopóliumok legázolják a kisebb üzemeket, a kis- és a középvállalatok tömegesen mennek tönkre. A dolgozó parasztokat elsősorban az ár-olló sújtja.

Miközben a dolgozókra mind súlyosabb terhek nehezednek, a monopóliumok profitja nő. A részvények árfolyamának nagyarányú emelkedése is jelzi ezt.

Kahn „Európa legagresszívabb imperializmusaként” jellemzi a nyugatnémet monopolkapitalizmust. Nyugat-Németország a kapitalista táborban az Egyesült Államok és Nagybritannia után már a harmadik helyre nyomult előre az exportban, maga mögé szorítva Franciaországot. Az agresszív külkereskedelmi politikát kiegészíti a mind nagyobb arányú tőkekivitel. A német imperializmus feltámadása ismételten igazolja a kapitalizmus egyenlőtlen fejlődésének törvényét. Márpedig a kapitalista államok egyenlőtlen fejlődése szükségszerűen ellentéteik kiéleződéséhez vezet.

Nyugat-Németország gazdasági hatalmának óriási növekedése mögött egy időben elmaradt politikai befolyása és katonai hatalma, s ezért a nyugatnémet monopolizáció mind hangsúlyosabban követelte a többi imperialista országtól az újrafelfegyverzés lehetőségét, Nyugat-Németország politikai „egyenjóságát” a nyugati nemzetközi politikában. Ismeretes, hogy — elsősorban az amerikai imperializmus támogatásával — megindult az újrafelfegyverzés, s ez tovább fokozza a német imperializmus agresszív jellegét.

A nyugati gazdasági blokk és az imperialisták közötti ellentétek

Karl-Heinz Domdey „Megjegyzések a bonni nemzetközi gazdasági politikához és a nyugati gazdasági tömbhöz” című cikkében részletesen elem-

zi az imperialisták gazdasági érdekelletéit.

A Német Szövetségi Köztársaság résztvesz a nyugati gazdasági tömb különböző szervezeteiben: a nyugat-európai szén- és acélközösségben, a Montánunióban, a hadiipar csúcskartelljében; az Európai Gazdasági Tanácsban (Organization for European Economic Cooperation, OEEC); az Európai Fizetési Unióban; a Vámügyi Együtműködés Tanácsában; a közlekedésügyi miniszterek európai konferenciáján. Aláírta a nyugat-európai valutáris egyezményt (European Monetary Arrangement, EMA), résztvesz a hírhedt amerikai „embargo-politikában”, tagja a COCOM-nak (Coordinating Committee for East-West Trade Policy), a tilalmi listákat összeállító és ellenőrző bizottságnak.

A bonni állam azonban nagyon lanyhán tevékenykedik azokban a nemzetközi gazdasági szervezetekben (például az ENSZ európai gazdasági bizottságában), amelyek különböző társadalmi rendszerű államokat tömörítenek. A német monopolizáció nem törekszik a nyugat- és a kelet-európai államok békés egymás mellett élésére és gazdasági együttműködésére. Sőt, a szövetségi kormány még a Németország két része közötti kereskedelmet is igyekszik hátráltatni. Igaz, a nemzetközi feszültség bizonyosfokú enyhülése és a nyugatnémet ipar gazdasági érdeke át meg áttörte az embargo-politika korlátait: az utóbbi években jelentősen növekedett a demokratikus tábor országaival folytatott külkereskedelem. De e növekedés ellenére a Kelettel folytatott külkereskedelem Nyugat-Németország egész külkereskedelmi forgalmának még 3 százalékát sem éri el.

Az exportpiacok megszerzéséért Nyugat-Németország és a többi vezető kapitalista ország egyre élesedő versenyharcot vív. Az 1950-es színvonalat 100-nak véve 1954-re az angol export mindössze 104-re nőtt, az Egyesült Államoké és Kanadáé együtt 129-re, a nyugat-európai tőkésországoké együttesen 146-ra. Ezen

belül különösen gyors volt a Német Szövetségi Köztársaság fejlődése: a kapitalista országok egész exportjából 1953-ban 5,9 százalékkal, a következő évben pedig 6,9 százalékkal részesedett.

Erős érdekkellentétek nyilvánulnak meg a nyugat-európai nemzetközi gazdasági intézmények, szervezetek feladatainak, fejlődési irányának meghatározásában. Ez élesen kifejezésre jutott a Montánunióhoz tartozó országok miniszterei tanácsának tavaly júniusban Messinában tartott tanácskozásain. Ezen az ülésen Beyen holland miniszter javaslatot terjesztett elő, amelynek lényege: a nyugat-európai vámunió megvalósítása, a magánkülkereskedelem teljes liberalizálása, a valuták konvertibilitása. A francia burzsoázia képviselői élesen állástfoglaltak e terv ellen. Franciaország külkereskedelmi mérlege ugyanis a Montánunió országaival szemben aktív, a dollárövezettel és a sterlingövezettel szemben ellenben passzív. Ezért létkérdése ennek az aktívumnak a fenntartása. A francia tőkésék attól félnek, hogy a külkereskedelem liberalizálása, a különböző vámkorlátozások megszüntetése visszaszorítaná exportjukat, sőt veszélyeztetné belső piacukat is.

Egészen más a német monopolizációk álláspontja. Ezek már Mendès-France emlékeztetéses „fegyverkezési pool”-tervének (nyugati fegyverkezési és gazdasági csúciszerv) megszületésekor azt az elvet hangoztatták: az kapjon fegyverszállítási rendeléseket, aki a legolcsóbban termel. Arra számítottak, hogy „szabad verseny” esetén megkaparintják a busásan jövedelmező hadirendeléseket versenytársaik, elsősorban a franciák elől. Hallstein, a nyugatnémet kormány képviselője a messinai tanácskozáson hasonló szellemben nyilatkozott. Azt az elvet hangoztatta, hogy nem „vertikális”, hanem „horizontális” integrációra van szükség. Más szavakkal: nem egyes iparágak nemzetközi csúciszerveit kell megalakítani, hanem le kell bontani a nyugat-európai nemzetközi kereskedelem különböző

korlátait. Egységes vámpolitikát kell kialakítani, azzal a céllal, hogy később teljesen megszűnjenek a vámkorlátozások: biztosítani kell a valuták konvertibilitását és a teljesen korlátlan tőkekivitelt.

Ezek után világos, hogy Messinában szó sem lehetett közös francia-nyugatnémet álláspontról. Ezért az értekezlet alig leplezett csőddel végződött.

Mind ez ideig nem sikerült Anglia bevonása a Montánunióba. Az angol monopolizáció nem hajlandó feladni a preferenciális vámrendszert és önálló szén- és acélpolitikáját. Annál is inkább féltékenyen védelmezi ezt, mert az angol szén- és acélipar fejlődésének üteme elmarad a Montánunió, s különösen Nyugat-Németország szén- és acéltermelésének növekedése mögött.

A cikk ezután kitér az Európai Füzetési Unió időszerű problémáira, s a valutáris kérdésekben mutatkozó imperialista érdekkellentétekre. Végül megállapítja: egyelőre komoly akadályok tornyosulnak a nyugatnémet monopolizáció törekvéseinek útjába. A valuták általa kívánt konvertibilitására jó ideig nem kerül sor. A közeljövőben a nyugat-európai vámunió is megvalósíthatatlannak látszik. Ez még inkább az Egyesült Államok által diktált embargo-politika fokozatos megszüntetésére és a szocialista táborral való gazdasági kapcsolatok kiszélesítésére sarkall majd egyes nyugatnémet gazdasági köröket.

Vita a polgári és a szociáldemokrata közgazdasági nézetekkel

A folyóirat három harcos, polemikus hangú cikkben száll vitába a Nyugat-Németországban elterjedt polgári és szociáldemokrata közgazdasági nézetekkel a közgazdaságtan különböző kérdéseiben: a tervgazdaság értékelésében, a monopóliumok és a konkurrencia szerepének megítélésében stb.

Fritz Behrens professzor nyugatnémet szocialista diákok előtt tartott előadásának címe: „A tervgazdaság főlényje a »szabad« piaci gazdaság

felett". Az előadó élesen vitatkozik Euckennek, Hayeknek, Röpkenek és más polgári közgazdászoknak a szocialista tervgazdaságról terjesztett hibás, a valóságot durván eltorzító nézeteivel. Ezek a közgazdászok megragalmazzák a tervgazdaságot: azt állítják, hogy abban a gazdasági életet az állam önkényesen szabályozza. Behrens ezzel szemben rámutat, hogy a szocialista állam nem szabhatja meg önkényesen a népgazdaság fejlődését, hanem terveinek kidolgozásakor mérlegelnie kell a gazdasági szükségességeket, a szocialista gazdaság objektív törvényeit.

Az említett közgazdászok szerint a tervgazdaság elnyomja a szabadságot. Behrens azt feleli: a tervgazdaság valóban nem ad szabadságot a tömegek kizsákmányolására, nem ad szabadságot a monopolkapitalistáknak, a junkereknek, a háborús bűnösöknek, a fasisztáknak, szemben például a nyugatnémet „szabad” piaci gazdasággal, más szóval a kapitalizmussal. De éppen ezért teszi lehetővé a népnek, hogy szabadon irányítsa sorsát. Igazi szabadságról, gazdasági szabadságról, s ezzel együtt társadalmi és politikai szabadságról csak ott lehet szó, ahol tudatosan felhasználják a gazdasági törvényeket — tehát a szocialista tervgazdaságban.

Behrens szerint nincs értelme annak, hogy spekulatív úton vizsgálják a tervgazdaság különböző lehetséges formáit, ahogy azt több nyugatnémet közgazdász, például Ritschl teszi. A tudományos elemzés célravezető útja: a már megvalósított tervgazdaság tanulmányozása.

Néhány polgári közgazdász azt állítja, hogy a tervgazdaságban a pontos gazdaságossági számításokat globális értékelésekkel pótolják: a költségeket csak durván, pontatlanul veszik számba. Behrens határozottan visszautasítja ezt a nézetet is. A szocialista gazdasági rendszerben megszervezték a vállalatok önálló gazdasági elszámolását, amely a vállalatokat a jövedelmezőség fokozására, az önköltség csökkentésére, a termelékenység növelésére ösztönzi, s anyagilag is érdekeltté teszi a dolgozókat

e feladatok teljesítésében. Az előadás ezzel kapcsolatban kiemeli a mai kapitalista árrendszer és a tervgazdaság árrendszere közötti lényeges, elvi különbségeket. Így többek között megemlíti, hogy a monopólium előtti kapitalizmusban a piaci árak ingadozásának középpontja az átlagos üzem termelési ára volt. Ma ellenben a középpont a legnagyobb költségekkel dolgozó üzem egyéni termelési ára. Az így kialakuló kartellár és a közepes termelői ár közötti különbség révén keletkezik az úgynevezett kartelljáradék. Ez a fogyasztók kizsákmányolásához vezet, és fékezi a műszaki haladást. Ezzel szemben a tervgazdaságban az árakat tudatosan a haladó átlagnak megfelelően állapítják meg, vagyis valahol az élenjáró és a közepes üzemek színvonala között.

A polgári közgazdászok a szocialista rendszer szemére hányják az „elégtelen ellátást” (Unterversorgung), amelyet szerintük a termelékenység lassú növekedése okoz, s amely legalább olyan káros, mint a kapitalizmusban a munkanélküliség. Behrens rámutat ennek az állításnak a hazug voltára. Egyrészt: a tervgazdaságban a termelékenység gyorsan nő, gyorsabban, mint a kapitalizmusban. Másrészt: csak az ellátás *viszonylagos*. — a szükségletekhez, a dolgozók vásárlóerejének gyors emelkedéséhez viszonyított — elmaradásáról lehet szó. Ez azért következik be, mert megszűnt a kapitalizmusra jellemző munkanélküliség, kizsákmányolás, amely miatt a tőkésrendben a tömegek vásárlóereje rendszeresen elmaradt a termelés növekedése mögött. A szocialista gazdaságban, éppen ellenkezőleg, a vásárlóerő gyorsabban nő, mint a fogyasztási cikkek termelése. Ez idéz elő időnként hiányokat.

Az előadás rávilágít: mennyire félrevezető az a tétel, hogy a modern kapitalizmus „szabad” piaci gazdaság. A piac állítólagos demokráciája ugyanolyan formális, mint a kapitalista országok politikai demokráciája. Hogyan lehet szó demokráciáról és szabadságról ott, ahol minden gazdasági hatalom a termelőeszközök bir-

tokosaié? A „piaci gazdaságot” azért magasztalják, mert ott állítólag a fogyasztó „szavaz”. A valóságban a különböző fogyasztók nem rendelkeznek egyenlő „szavazati joggal” — éppen a kapitalista kizsákmányolás termelési viszonyai miatt. Ehhez hozzá kell tenni: ma már az érték-törvény mechanizmusa is sokkal rosszabbul működik, mint a monopóliumok előtti korszakban; az árak „jelzései” gyakorlatilag szinte használhatatlanok a termelés irányításában.

Az előadás végül hangsúlyozza: a szocialista tervgazdaság fölényben van a kapitalizmussal szemben. De ez a fölény nem érvényesül magától, automatikusan — kemény munkával kell érvényesíteni.

Behrens azzal a „kritikával” foglalkozott, amelyet a „szabad piaci gazdaság” hívei, a „neoliberális” teoretikusok a tervgazdaság felett gyakorolnak. Egy másik cikkíró, Hermann Turley ellenben azokkal a megállapításokkal polemizál, amelyekkel ugyanezek a közgazdászok — Röpke, Eucken és mások — a monopóliumokat bírálják. Szerintük a monopóliumok és a „kollektívizmus” (értsd: szocializmus) egyaránt rossz. A gazdasági fejlődés egyetlen helyes, egészséges útja: a szabad konkurencián alapuló piaci gazdaság. Fejtegetéseik első pillantásra azt a benyomást keltik, hogy itt élesen monopóliumellenes irányzatról van szó. De Turley szerint mégsem szabad úgy tekintenünk őket, mint a monopóliumoktól saját gazdasági érdekeiket féltő kis- és középburzsoázia képviselőit. A kis- és középburzsoázia antimonopolista nézeteinek közgazdász-képviselőit ugyanis az jellemzi, hogy leleplező tényanyagokkal világítják meg a monopóliumok okozta károkat, s ezzel bizonyos fokig elő is segítik a monopóliumok tudományos megismerését. De ezeknél az említett „neoliberális” közgazdászoknál nem találhatunk ilyen tanulságos tényanyagot — csupán általános eszmefuttatásokat és frázisokat. Ezek azt az illúziót keltik, hogy a monopóliumok egyre növekvő szerepe nem *szükségszerű* tendencia, s ezzel tulajdon-

képpen félrevezetik az olvasót, hozzájárulnak a monopóliumkapitalizmus álcázásához. Végsősoron tehát a monopóliumkapitalistáknak tesznek szolgálatot — minden látszólagos „antimonopolizmusuk” ellenére.

Wilhelm Röpke például ezt mondja: „Szemben azzal az éppen ma széles körben elterjedt nézettel, amely szerint gazdasági rendszerünkben feltartóztathatatlanul elhatalmasodnak a monopóliumok, különös nyomatókkal kell hangsúlyozni, hogy itt egyáltalán nem lehet szó kényszerű fejlődésről... A »konkurrencia-kapitalizmus« egyáltalán nem fejlődik a maga erejéből monopóliumkapitalizmussá...” Szerinte a monopóliumok elburjánzása nem szükségszerű jelenség, hanem egyszerűen a gazdasági rendszer elfajulása. „Semmi sem akadályozza meg az államokat olyan gazdaságpolitika alkalmazásában — jelenti ki Röpke —, amely ismét érvényrejuttatja a konkurrenciára felé irányuló természetes gravitációt...” Vagyis a tőkés gazdaság spontán, „természetes” fejlődési tendenciája *nem* a koncentráció és a centralizáció, *nem* a monopóliumok egyre fokozódó erősödése.

Csak hogy persze a valóság éppen ennek az ellenkezőjét mutatja. A koncentráció minden tőkésországban — így Nyugat-Németországban is — hatalmas léptekkel halad előre. (Erről tanúskodnak a Siegbert Kahn cikkéből idézett számok is.)

Röpke az államtól azt követeli, hogy radikálisan lépjen fel a monopóliumok ellen. Ehhez „mindenesetre erős államra van szükség, amely pártatlanul és hatalmasan áll a gazdasági érdekharok felett.” A neoliberalizmus teoretikusa csak arról feledkezik meg, hogy ilyen „pártatlan állam” nincsen. A mai kapitalizmus állama a leghatalmasabb monopóliumok eszköze, hogy mégjobban uralmuk alá hajtsák a gazdasági életet.

Egyébként Walter Eucken egy helyütt maga is elismeri, hogy a monopóliumok felett gyakorolt állami ellenőrzés, korlátozás eléggé illuzorikus. Ezt írja: „A tapasztalat szerint a modern állam erejét meghaladja,

hogy hatékony felügyeletet gyakoroljon a monopóliumok felett egy olyan gazdasági rendszerben, amelyben az ipar nagy része monopolizálva van. Itt az érdekcsoportok politikai befolyása túlságosan sokrétű... A monopóliumok felett gyakorolt ellenőrzés hatékonyságáról nem szabad illúziókat táplálni... Az Egyesült Államok monopólium-politikája is ezt példázza..." Ez az idézet egyike a ritka őszinte beismeréseknek. De az ilyen felismerések nem zavarják e közgazdászokat abban, hogy papírhegyeket írjanak tele a „konkurrenciakorlátozások elleni törvények” várható üdvözítő hatásáról.

A harmadik cikk, Otto Reinhold írása azokkal a közgazdasági nézetekkel vitázik, amelyek a nyugatnémet szociáldemokraták „akcióprogramjában” jutnak kifejezésre. Az akcióprogram Marxot, Engelst, Bebelt a szocializmus nagy előharcosaiként emlegeti, de tételei és a párt más kiadványainak megállapításai azt mutatják, hogy a nyugatnémet szociáldemokraták a legfontosabb kérdések egész sorában a marxizmustól idegen, sőt vele ellentétes nézeteket hirdetnek.

A kizsákmányolás fogalmáról például „A szociáldemokrata politika kézikönyve” című kiadvány a következő meghatározást adja: „Kizsákmányolás alatt elsősorban az értendő, hogy idegen munkaerőt használnak fel megfelelő fizetség nélkül.” Ismeretes, hogy a marxizmus szerint a kizsákmányolás döntő kérdése: kinek a tulajdonában vannak a termelőeszközök. A fizetés nagysága a marxista tanítás szerint legfeljebb azt befolyásolja, hogy — a termelőeszközök tőkés tulajdona esetén — milyen lesz a kizsákmányolás mértéke. Az említett kiadvány azonban a kizsákmányolás fő kérdésének a fizetés nagyságát tekinti — tehát megtagadja a marxi tanítás egyik sarkkövét, az értéktöbbletelméletet.

A párt akcióprogramja nem követeli a monopóliumok radikális szétverését, a monopolizált iparágak államosítását. Megelégszik azzal a követeléssel, hogy a monopóliumokat ál-

lamilag ellenőrizni kell, továbbá államosítani kell az alapanyag-ipart (szén-, vas-, acél- és energiatermelés). Nem követeli tehát egyebek közt az I. G. Farbenindustrie, e hatalmas vegyikonzern, továbbá a nagy villamosipari monopóliumok (Siemens, AEG) stb. államosítását.

Az akcióprogram beszél a gazdasági élet tervezésének szükségességéről. De ezt teljesen ködösen, tudománytalanul teszi. A szociáldemokraták szerint a helyes elv: „Verseny a lehetőség mértékében, tervezés a szükségesség mértékében.” Más szóval: meg kell tartani a kapitalista konkurrenciát, az alapanyag-ipar kivételével meg kell tartani a kapitalista tulajdont. A „tervezés” ilyen körülmények közt valamiféle „nemzeti költségvetés” kialakításából állana, amely majd „befolyásolná” a termelést, a fogyasztást, a megtakarításokat, a behozatalt és a kivitelt stb. Ez a program tulajdonképpen nem igazi tervgazdaságot, hanem csak „aktív konjunktúrapolitikát” akar, nem azt követeli, hogy az állam kezébe vegye a népgazdaság központi irányítását, hanem csupán azt, hogy különböző közvetett eszközökkel (a vállalatok tájékoztatása, állami kiadások, hitelpolitika stb.) bizonyos befolyást gyakoroljon a kapitalizmus törvényei szerint funkcionáló gazdasági életre.

Csak hogy nem lehet szó szocialista tervgazdaságról ott, ahol a monopol-tőke politikai hatalmát nem váltja fel a munkás-paraszt hatalom. Semmilyen „aktív konjunktúrapolitika” nem akadályozhatja meg tartósan a válságokat és a depressziókat, mert nem semmisíti meg azok gazdasági alapját, a tőkés tulajdont, a kizsákmányolást.

A mezőgazdaság helyzetéről

Peter Hess cikkében a nyugatnémet mezőgazdaság helyzetével foglalkozik. Szembeszáll azokkal a polgári közgazdászokkal, akik szerint a nyugatnémet mezőgazdaság valamiféle egységes képződmény, amelyben az uralkodó szerep a paraszti gazdaságé. Például Hans-Jürgen Seraphim mün-

steri egyetemi tanár arról ír, hogy a mezőgazdaság „a parasztság fundamentumán”, „a paraszti üzemek bázisán” nyugszik. Hess ezzel szemben sok meggyőző ténnyel bizonyítja: a nyugatnémet mezőgazdasági lakosság is osztályokra tagozódik; a differenciálódás és a mély osztályellentétek jellemzik a nyugatnémet mezőgazdaságot is.

A mezőgazdasági kisüzem és nagyüzem viszonyának kérdésében a polgári közgazdászok megváltoztatták álláspontjukat. Régebben azt bizonygatták, hogy a kisüzemnek milyen előnyei vannak, hogy a kisüzem mennyire „stabil”. Tagadták, hogy a koncentráció marxi törvénye érvényesül a mezőgazdaságban is. Most azonban megváltozott a helyzet: Nyugat-Németországban folyik a kis- és a középparasztok nagyarányú kiszorítása, s a polgári közgazdászoknak ezt a folyamatot, elméletet kell „megalapozniuk”. Ezért most a következő nézet terjedt el: mind a kisüzemnek, mind a nagyüzemnek megvan a maga szerepe a mezőgazdaságban; mindkettőre szükség van. Nem érdemes tehát vitatkozni az „optimális” nagyságról. Például Abel szerint a nagyüzemek és a kisüzemek „egészséges keverékére” van szükség. „Munkamegosztást” kell kialakítani a két üzemtípus közt.

Hess leleplezi, hogy miféle munkamegosztást képzelnek el a polgári közgazdászok. A nagyüzem technikai felszerelést, vetőmagot stb. bocsát a kisüzem rendelkezésére — az pedig kézi munkával támogatja a nagyüzemet. Világos, hogy ez a junkerek, az agrárkapitalisták eszménye! Ez a kisparaszt alárendelése a nagybirtoknak. A „munkamegosztás” rendkívül olcsó munkaerőt biztosít a nagybirtoknak, hiszen a félproletár, akinek egy kis földje is van, nem igényli a munkaerő teljes értékének megfizetését, hajlandó olcsóbban is elszegődni. (Ez a jelenség jól ismeretes a Horthy-Magyarországról.) Másfelől a nagyüzem által nyújtott „technikai segítség” ugyancsak eszköz a paraszt kiszipolyozására.

A cikk részletesen elemzi a bonni parlament által néhány hónapja elfogadott mezőgazdasági törvényt. Ezt a törvényt úgy akarták feltüntetni, mint amely állítólag az „egész mezőgazdaság” érdekeit szolgálja, s bizonyos „paritást” biztosít az iparral szemben. Valójában ez a törvény semmit sem könnyít a mezőgazdasági bérmunkások súlyos helyzetén, s nem segít semmit a kis- és a középparasztoknak sem. Az úgynevezett Parasztszövetség képviselője, Dr. Heinrich a törvénnyel kapcsolatban nyíltan meg is mondta: „A paritásos törvényjavaslatok tulajdonképpen nem jelentenek egyebet, mint a pozitív, termelésösztönző agrárpolitika biztosítását. Nem gondoskodnak a német mezőgazdaságnak könnyű jövedelemről, üvegbura alatti életről; nem szavatolnak biztosított jövedelmet minden üzemnagyság számára, például a több mint egy millió, 5 hektárnál kisebb kisüzem számára, amelyek sohasem lehetnek az ésszerű termelés fokmérői...”

Ez a törvény tehát a junkerek és az agrárkapitalisták szájaíze szerinti politikát támasztja alá. A finánc-tőke és az agrárkapitalisták között vannak érdekellentétek. A mezőgazdasági tőkések magasabb termelői árakat akarnak, az ipari tőke érdeke ellenben alacsonyabb élelmiszerár, hogy a béreket alacsony színvonalon tartsa. A mezőgazdasági tőkések alacsonyabb iparcikk-árakat követelnek, az ipari kapitalisták nyilván az ellenkezőjét akarják. A mezőgazdasági törvény olyan kompromisszum az ipari monopoltőke és az agrárkapitalista és junkerkörök érdekei közt, amelyet a város és a falu dolgozóinak bőrére kötöttek.

Új racionalizálási módszer a nyugatnémet iparban

Paul Rummel arról írt cikket, milyen következményekkel jár a nyugatnémet munkásosztályra nézve az úgynevezett „analitikus munkahelyértékelés” bevezetése.

Az „analitikus munkahelyértékelés” új racionalizálási módszer, ame-

lyet most széles körben alkalmaznak a nyugatnémet iparban, elsősorban az intenzitás fokozása céljából. E módszer még a hitleri időkben tűnt fel. Mi az új módszer lényege? Meghatározott számítások segítségével rangsorolják a különféle munkahelyeket, munkaköröket, munkákat, vagyis e módszer terjesztőinek szóhasználatával élve: megállapítják a különböző munkahelyek „munkaértékét”. Ennek kapcsán mérlegelik, hogy a vizsgált munkahely milyen követelményeket támaszt a munkással szemben. Tizenhat ilyen követelményt állítottak fel, s ezeket négy fő csoportba osztották:

I. Tudás és képességek. Ezen belül: 1. Szakismeretek; 2. Szakmai ügyesség.

II. Felelősség. Ezen belül: 3. Felelősség a termelőeszközökért és a termékekért; 4. Felelősség mások biztonságáért; 5. Felelősség a termelési folyamatért.

III. Fizikai és szellemi követelmények. Ezen belül: 6. Izommunka; 7. Figyelem (érzékszervek, idegrendszer), 8. Gondolkodás (szellemi igénybevétel).

IV. A környezet befolyása. Ezen belül: 9. Hőmérséklet; 10. Viz, nedvesség; 11. Piszkolódás; 12. Gáz, gőzök; 13. Lárma, 14. Fényhatások, fényhiány; 15. Megfázási veszély (szabadban végzett munka); 16. Baleseti veszély.

A munkahelyek analízisekor értékelik, hogy milyen erősen érvényesülnek az egyes követelmények. Vegyük például az 5. követelményt: a munkafolyamatért, a termelési folyamat zavartalanságáért való felelősséget. Itt is, mint minden követelménynél, öt fokozatot állítanak fel: 0 = semmi. I. = csekély, II. = közepes, III. = nagy, IV. = igen nagy felelősség. 0 fokozat esetén ezért 0 pont „munkaértéket” adnak, I. fokozat esetén 0,5 pont munkaértéket, II. fokozat esetén 1 pont munkaértéket stb.

Ily módon sorra veszik mind a 16 féle követelményt, mégpedig bizonyos munkafiziológiai és munka-

pszichológiai módszerek segítségével. Mindegyiknél bizonyos pontszámnyi „munkaértéket” kapnak. Ezeket összegezik — s így végül is megkapják a teljes „munkaértéket”. Ez adja aztán a kiindulópontot a bér megállapításához.

(Megjegyzendő: a különböző követelményeket nem egyforma súllyal veszik számba. Lehet például, hogy a szakismeretek értékelésekor közepes, II. fokozatú szakismeretért nem 1 pontnyi „munkaértéket” adnak — mint az előbb a termelési folyamatért való felelősségnél —, hanem mondjuk 2 pontot. A módszer kidolgozói hangsúlyozzák, hogy a különböző követelmények „súlyozására” nincsen általános recept; ezt a vállalat vezetésének kell meghatároznia.)

A Mannesmann-üzemekben például az alapbér 1,08 DM. A különböző munkák munkaérték-pontszáma 8 és 35 pont közt mozog. Minden pont = 3,3 pfennig. Ha tehát egy bizonyos munka „értékét” a fent ismertetett módszer szerint 10 pontban szabták meg, akkor ezért az 1,08 DM alapbéren felül további 33 pfenniget adnak. A munkás ezen a munkán 100 százalékos normateljesítés esetén 1,41 DM-t kap.

Tulajdonképpen arról van tehát szó, hogy az ismertetett módszerek segítségével kategorizálják (a fenti vállalatnál a 35 kategória egyikébe sorolják) a különböző munkákat. E besorolás alapján állapítják meg e munka elvégzésének „alapórabérét” (a magyar terminológia szerint), vagyis a norma 100 százalékos teljesítéséért járó keresetet.

Milyen következményekkel jár az analitikus munkahely-értékelés a munkásosztály számára? Ez a módszer először is lehetővé teszi a kapitalista gyárvezetés számára, hogy önkényesen változtatgassa a béreket, nem utolsósorban a szakmunkások rovására. Említettük, hogy a különböző követelmények „súlyozását” vállalatonként szabják meg. Ha például a „szakismeretek” vagy a „szakmai ügyesség” követelményének mérlegelésekor viszonylag kevés

pontszámot adnak, akkor ezzel meg-
rövidítik a szakmunkásokat, leszo-
rítják bérüket.

A munkahely-értékelés révén sok
munka bére csökken. Sok üzemben
ilyenkor kezdetben továbbra is meg-
adják a régi, magasabb bért — azzal
a fenntartással, hogy ha a régi mun-
kás helyett új munkás kerül ugyan-
arra a posztra, akkor az már az ana-
lízis alapján megszabott alacsonyabb
bért kapja meg. Ez méginkább fo-
kozza a munkás rettegését az elbocsá-
tástól, sőt az áthelyezéstől is.

A tőkésék — az analízisre hivat-
kozva — a munkakörülmények leg-
kisebb megváltozása esetén „jogo-
sultnak” tekintik a bér megváltozta-
tását, pontosabban: csökkentését.

A különböző munkakörök, munkák
nem támasztanak állandóan egy-
forma követelményeket a munkással
szemben, hanem a feltételek egyszer
könnyebbek, másszor nehezebbek.
Viszont az analíziskor nem az átlag-
os, hanem a legkisebb követelmény-
ből, a legkedvezőbb feltételekből in-
dulnak ki, hogy így alacsonyabb
„munkaértéket”, tehát kisebb bért
állapíthassanak meg.

Az új racionalizálási módszer egyik
veszedelmes következménye, hogy
rombolja a kollektív szerződések te-
kintélyét. E módszer szerint a konk-
rét bértarifákat, a különböző köve-
telmények „súlyozását” stb. vállalá-

tonként szabják meg; a különböző
körök „munkaértéke”, s ezzel együtt
bére nem állandó. Minthogy a kollektív
szerződés nem térhet ki ezekre —
gyakorlatilag a tőkés vállalat-
vezetés önkényére van bízva a bérek
megállapítása.

Paul Rummel nagyon részletesen,
alaposan, meggyőzően elemzi, ho-
gyan vezet ez a racionalizálási mód-
szer a munka intenzitásának növeke-
déséhez, a munkás fokozott kiszol-
gáltatottságához, a bérek leszorítá-
sához, végső soron a munkásosztály
kizsákmányolásának fokozásához.
Élesen leleplezi azt a munkásáruló
tevékenységet, amelyet egyes jobb-
oldali szakszervezeti vezetők e bér-
rendszer propagálásával folytattak.

★

A Wirtschaftswissenschaft külön-
száma is bizonyítja, hogy a Német
Demokratikus Köztársaság közgaz-
daszai nagy elméleti tevékenységet
fejtenek ki nemcsak az építőmunka
konkrét problémáinak megoldása
céljából, hanem azért is, hogy a gaz-
dasági elemzés eszközeivel, az egy-
ség helyreállítását elsősorban akadá-
lyozó monopóliumok mesterkedésai-
nek leleplezésével is hozzájáruljanak
a német egység megteremtéséhez.

K. J.

A vaskohászatban alkalmazott minőségi bérezési rendszer eredményei és hiányosságai

Hazánk szocialista iparosítása az
első ötéves terv időszakában a vas-
kohászati termelés több mint kétsze-
res növelését követelte meg. Gazda-
sági vezetésünk 1954-ig a népgazda-
ság rendkívül gyorsan növekvő vas-
és acélszükségletének kielégítése cél-
jából főként mennyiségi követelmé-
nyeket támasztott a kohászati üze-
mekkel szemben. A mennyiségi növe-
lésre ösztönzött a munkások és a mű-

szakiak bérezési rendszere is. Ilyen
körülmények közt a minőség —
szinte minden vaskohászati üzemben
— a régebben elért átlagos színvo-
nal alá esett, noha a feldolgozó ipar
nemcsak több, hanem jobb nyers-
vasat és acélt követelt.

1953-ban új bérezési rendszer be-
vezetését kezdték el vaskohászatunk-
ban — az addig alkalmazott egy-
szerű és prémiumos darabbérrendsze-

KÖZGAZDASÁGI SZEMLÉ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

4

III. ÉVFOLYAM

1956. ÁPRILIS

504